

tiden før år 1000. I den første dels afsluttende kapitel sætter Macniven – under overskriften „The Viking Agenda“ – de formodede hændelser på Islay ind i en bredere kontekst af vikingernes fremfærd på De Britiske Øer, men det lykkes ikke Macniven at præsentere bedre dokumenterede eksempler på folkemord i kølvandet på vikingernes fremfærd (kap. 7). Det er derfor en overvejelse værd, om mønstrene i Islays ældste stednavne kan forklares ved andet end et folkemord.

Lasse Sonne

| TIMOTHY BOLTON: *Cnut the Great*, Yale University Press, New Haven and London 2017, 244 s., £ 25.

Da Sven Tveskæg døde i Gainsborough i Lincolnshire den 3. februar 1014, forventede hans søn Knud formentlig at kunne efterfølge faderen umiddelbart. Sven havde i slutningen af 1013 opnået englændernes underkastelse, og alt tyder på, at han havde indkaldt det engelske folks repræsentanter, deres *witan*, til et møde i York i februar 1014, hvor man nærmere kunne regulere forholdet mellem parterne, således som det senere skete mellem Knud og englænderne i Oxford i 1018, og formentlig foretage en højtidelig indsættelse af kong Sven i York Minster. På dansk side valgte flåden straks Knud til faderens efterfølger, hvad der imidlertid kun gjorde ham til leder af den danske hær i England. I Danmark tiltrådte hans ældre broder Harald arven.

De engelske råder traf imidlertid ikke den ventede beslutning. De vedtog at kalde den tidligere kong Æthelred den Rådløse hjem fra eksil i Normandiet og at erklære alle danske konger i England for fredløse, „æfre ælcne Deniscne cyning utlagade of Engla lande gecwædon“. Knud måtte derfor, hvis han ville være konge af England, gentage sin faders erobring af landet og nåede i slutningen af 1016, efter Edmund Ironsides død den 30. november, så vidt, at englænderne bed i det sure æble og anerkendte ham. Han fik derefter 18 år som konge af England og efterhånden det meste af Skandinavien og kom til at spille en rolle i europæisk storpolitik, da han deltog i kroningen af kejser Konrad 2. i Rom i 1027.

Dette livsløb har Timothy Bolton påtaget sig at beskrive og forklare i sin biografi af Knud den Store. Forfatteren har en baggrund som ph.d. fra Cambridge og har tidligere udgivet en studie af Knuds regeringspraksis i England og Skandinavien¹ samt forskellige mindre af-

¹ Timothy Bolton: *The Empire of Cnut the Great: Conquest and Consolidation of Power in Northern Europe in the Early Eleventh Century*, Leiden & Boston 2009.

handlinger om sider af Knuds tilværelse. Han skulle således være vel rustet til den opgave, han har påtaget sig. Han arbejder til daglig for et auktionshus.

Opgaven er grundlæggende grebet kronologisk an. Efter en indledende redegørelse for hidtidig litteratur og for kildematerialet med diskussion af dets problemer følger kapitler som „Cnut’s childhood and youth“, „The invasions of England in 1013 and 1016“, „The early years of rule in England“, „The rise to dominance over Scandinavia“, „Cnut and the field of European politics“, „The period of mature rule in England and Scandinavia“ og til slut „The aftermath of Cnut’s death“.

Introduktionen til litteraturen er ganske hurtigt overstået. 1900-tallet bød på en biografi af Knud ved Laurence Marcellus Larson fra 1908, og i 1990’erne kom Kenneth Lawsons *Cnut: The Danes in England in the Early Eleventh Century* (Longman 1993)² og antologien *The Reign of Cnut* ved A.R. Rumble (Manchester 1994). Bolton ser helt berettiget bort fra arbejder som M.J. Trow: *Cnut: Emperor of the North*, (Stroud 2005) og Poul Skaanings *Knud den Store. Drømmen om Nordsøimperiet 1014-1066* (Højbjerg 2010). Et blik på bibliografien afslører et totalt fravær af tysksproget litteratur. Det skyldes givetvis ikke, at Bolton ikke mestrer tysk, men må skyldes et ønske fra forlaget. Det er en kedelig begrænsning, for bibliografien er ikke bare et forslag til videre læsning, men dokumentation for teksten. Med hensyn til kilderne får den læser, der ikke på forhånd er fortrolig med dem, stort set, hvad han har brug for, men Bolton tager diskussionen op med Ann Williams, der i et nyligt arbejde om Thorkil den Høje har plæderet for skepsis over for sene kilder som *Jomsvikinga saga*.³ Bolton mener, at man skal udnytte alt, hvad man kan, ikke se bort fra nogen brugbar kilde, og det kan man kun være enig i, men problemet er så stadig, om kilden virkelig også er brugbar. Er *Jomsvikinga saga* en troværdig beretning om begivenheder og personer på Knud den Stores tid, eller er den vikeromantik? Bolton tager blandt andre Michael Gelting til indtægt for en bevægelse bort fra brødrene Weibulls „harsh and uneven source criticism“ (s. 23). Det virker ikke ganske overbevisende at føre Gelting i felten mod Ann Williams. Han kommer i det anførte arbejde slet ikke ind på *Jomsvikinga saga*, men tager Gustav Albecks i sin tid lavt

² 2. udg. med titlen *Cnut: England’s Viking King 1016-35*, Stroud 2006.

³ Ann Williams: „Thorkell the Tall and the Bubble Reputation: The Vicissitudes of Fame“, Ryan Lavelle and Simon Roffey (red.): *Danes in Wessex: The Scandinavian Impact on Southern England, c.800-c.1100*, Oxford and Philadelphia 2016, s. 144-57.

vurderede disputats *Knytlinga*, som tog afstand fra Curt Weibulls idé om en fælles kilde for Saxo og Knytlingesaga, op igen.⁴ At kalde brødrene Weibulls kildekritik for grov og ujævn vidner heller ikke om nogen større forståelse af deres indsats og betydning for metodediskussionen i skandinavisk historieforskning. Måske skulle Bolton have læst den diskussion, som stod i *Medieval Scandinavia* i 1972.⁵

I kapitlet om Knuds barndom og ungdom søger Bolton at tegne et billede af den verden, Knud levede i, og det dynasti, han tilhørte. Med udgangspunkt i Adam af Bremens oplysning, at dynastiet kom fra *Nortmannia*, når Bolton frem til, at Jellingdynastiet var fremmede i Danmark. Før man tilslutter sig denne tolkning, bør man nok erindre sig, at en af de første danske konger, vi har navn på, hed Harald,⁶ og Sverrir Jacobsson har ligefrem argumenteret for, at Harald Hårfagers navn vidner om, at han var dansk.⁷ Der er ingen bedre grund til at tro, at Jellingdynastiet var fremmede i Danmark end til at tro, at deres forgængere i det såkaldte svenskevælde var. De kom godt nok fra *Sueonia*, men det blev de ikke svenskere af.⁸

Knuds mor var en polsk prinsesse, som blev gift med Sven Tveskæg. De fleste har hidtil accepteret Adam af Bremens oplysning om, at denne prinsesse forud for ægteskabet med Sven var gift med den svenske konge Erik Sejrsæl. En nærmere undersøgelse viser imidlertid, at Adams historie ikke holder vand.⁹ Swietoslawa, som hun sandsynligvis var gift med Sven Tveskæg, men ikke med Erik Sejrsæl. Det åbner for den mulighed, at Knuds fødsel ikke er afhængig af Erik Sejrsæls død mellem 993 og 995; og han var derfor ikke nødvendigvis nogen ren teenager, da han erobrede England. Bolton er opmærksom herpå, men foretrækker at følge de samtidige skjaldevers, der omtaler Knud som meget ung. Hertil føjer han, at Adams oplysning bekræftes af Thietmar af Merseburgs *Chronicon* VII:39(28). Thietmar fortæller om

4 Michael H. Gelting: „Uløste opgaver. Adam af Bremen, Saxo Grammaticus og Knytlinga saga“, *Scandia*, 77:2, s. 126-43.

5 Rolf Arvidsson: „Source-Criticism and Literary History. Lauritz Weibull, Henrik Schück and Joseph Bédier. A Discussion. With contributions by Henry Loyn et al.“, *Medieval Scandinavia* 5 (1972), s. 96-138.

6 *Annales Regni Francorum* 812.

7 Sverrir Jacobsson: „Myter om Harald Hårfager“, *Sagas and the Norwegian Experience – Sagaene og Noreg*. 10. internationale sagakonferanse, Trondheim 3. - 9. august 1997, preprints.

8 Niels Lund: „Svenskevældet i Hedeby“, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1980, 113-25.

9 Niels Lund: „Svend Estridsens blodskam og skilsmisse“, Lasse Sonne & Sarah Croix (red.): *Svend Estridsen*, Odense 2016, s. 39-55.

slangeynglen, Sven Forfølgerens sønner, at dem havde Mieszkos datter, Boleslaws søster, født ham, men det er anmelderen umuligt at verificere den påstand, Bolton fortsætter med: „Thietmar goes on to note that this anonymous sister had already been married to Erik ‘the Victorious’ of Sweden (d. before 995), before marrying Swen and giving him two sons named Cnut and Harald“ (s. 32). Thietmar nævner i virkeligheden slet ikke Erik Sejrsæl eller Sverige overhovedet i sin krønike. I stedet fortsætter han kapitlet med den forbløffende oplysning, at da Sven var død, og hans sønner under tårer havde modtaget hans lig, så højlagde de ham!¹⁰ Anmelderen kender kun ét sted i den historiske litteratur, hvor Thietmar tillægges en bekræftelse af Adams oplysning, også med henvisning til VII:39(28), nemlig en note markeret † på side 78 i Tschans engelske oversættelse af Adam af Bremen: „According to Thietmar Chronicon VIIIxxxix (recte VIIxxxix) (VII:28) Boleslaw gave Eric the Victorious his sister in marriage“,¹¹ men vil naturligvis nødig tro, at det er her, Bolton har hentet sit kendskab til Thietmar. Tschans note må bero på en erindringsforskydning.

Bolton glemmer i øvrigt konsekvenserne af sin stillingtagen, når han senere (s. 131 med note 9) diskuterer Haralds og Knuds alder ved Knuds magtovertagelse i Danmark efter Haralds død. Hvis man holder fast i, at Haralds og Knuds mor var enke efter Erik Sejrsæl, der døde mellem 993 og 995, og det gør Bolton altså, så kan Harald tidligst være født mellem 994 og 996 og Knud på tilsvarende betingelser tidligst mellem 995 og 997. Så skal Swietoslawa også straks have begivet sig ind i ægteskabet med Sven, men mon ikke man iagttog en karantæne,¹² så man i det mindste kunne være sikker på, at hun ikke var gravid med sin afdøde mand, da hun giftede sig med en ny? Harald kan altså ikke, som Bolton overvejer, have været „in his very early thirties“, men på Boltons egne præmisser højst 25 år gammel. Det husker Bolton så til gengæld, når han senere fastslår, at hverken Knuds

¹⁰ „Huius proles multum in omnibus patrisantes dilecti genitoris corpus delatum flebiliter suscipiunt et tumulant“ (Deres [Svens og Mieszkos datters] afkom, som i et og alt i høj grad slægtede deres fædrene ophav på, modtog under tårer deres elskede ophavs lig efter hjemtransporten og højlagde det), Thietmar af Merseburg: *Chronicon*, udg. R. Holtzmann/Werner Trillmich, Darmstadt 1974, s. 396 (VII:39).

¹¹ Adam of Bremen: *History of the Archbishops of Hamburg-Bremen*, Trl. with an Introduction and Notes by Francis J. Tschan, with a New Introduction and Selected Bibliography by Timothy Reuter, New York 2002.

¹² Jf. f.eks. Knuds verdslige lov, ICnut, 73 der fastslår, at en enke skal forblive ugift i et år, før hun atter kan blive gift; A.J. Robertson (udg. & ovs.): *The Laws of the Kings of England from Edmund to Henry I*, Cambridge 1925, s. 210.

broder eller hans sønner kan have været ældre end i tyverne, da de døde (s. 195).

Det er imponerende, at Bolton, hvis manuskript er afsluttet i 2016, har inddraget faglitteratur, der er udkommet samme år. Man havde derfor forestillet sig, at også litteratur fra 2014, såsom trebindsværket *Danske Kongegrave*, kunne være blevet udnyttet. Det sker ikke, og det lider behandlingen af Jellingkomplekset under. Her er i forbindelse med Nationalmuseets store forskningsprojekt sket rigtig meget i de senere år, så der nu er alvorlig tvivl om Knud J. Kroghs syntese af fundene, herunder ikke mindst idéen om en flytning af den i Nordhøjen i 958 begravede, som vi ikke ved, hvem er, til en kammergrav under kirken. Her hviler fremstillingen på et noget ældre grundlag, men forfatteren er alligevel i stand til at præstere opsigtsvækkende nytolkninger, som når han om Harald Blåtand skriver: „Harald was married to a Slavic woman, who was named on the runic monument at Jelling as Thyre alongside the celebrated statement of his power as having ‘won the whole of Denmark for himself, and Norway, and made the Danes Christian’“ (s. 40-41). Når Harald Blåtand således med en lille omtolkning, der ikke engang får en kommentar med på vejen, kan puttes i seng med sin moder, kan man kun grue for, hvilke afgrunde af blodskam i det danske kongehus vi endnu har til gode. Måske er det Sønder Visning stenen 1, der spøger i hans hoved med det slaviske.¹³

Bolton har også et overraskende bud på, hvem der døde 958-959 og blev begravet i Jellings nordhøj. I sine forsøg på at bringe orden i de forskellige meddelelser i de forskellige manuskripter af Adam af Bremen om de første medlemmer af Jellingdynastiet når han frem til, at vi nok må konkludere, at Gorm gemmer sig under et andet navn; Gorm/*Vurm* var et øgenavn givet til en figur, der hed *Hardecnudth/Hardegon*. Det fører videre til denne løsning: „Thus *Hardecnudth/Hardegon* was then the son of a Swen, who came to the region of Hedeby-Schleswig from *Nortmannia* only three generations before Cnut’s birth, seized control there and died in the winter of 958-9“ (s. 44). Den engelske grammatik skal vrides meget grumt for at få anden mening ud af dette udsagn, end at det var den Sven, som kom fra *Nortmannia*, der døde 958-959 og – følgelig – ham, der lagdes i nordhøjen i Jelling. Hvis det ikke er det, forfatteren mener, har han i hvert fald udtrykt sig overordentlig klodset. Når det nu var Gorm, der gjorde kumler for sin

¹³ *Danmarks Runeindskrifter*, ved Lis Jacobsen og Erik Moltke, 2. bd. 1941-42, nr. 55. I Jacobsen og Moltkes tolkning lyder den: „Tove, Mistives datter, Harald den godes, Gorms søns kone, lod gøre disse kumler efter sin moder“. Selv om denne tolkning er en reminiscens fra den tid, hvor den såkaldte omramnings-teori havde mange tilhængere, fastholder filologerne den af andre grunde. Jeg er lektor Michael Lerche Nielsen tak skyldig for vejledning herom.

kone Thyre, Danmarks bod, og Harald, der gjorde kumler for sine forældre Gorm og Thyre, hvordan kommer så Hardeknud Vurms fader i betragtning til dødsfaldet 958-959 – og den implicitte begravelse i nordhøjen? Det havde nok været bedre at slå sig til tåls med, at Adam ikke havde bedre styr på Jellingdynastiet, end han havde på det forudgående Olafdynasti. Her ved vi fra runesten, at Sigtryg var søn af Asfrid og Gnupa;¹⁴ Adam fortæller ét sted, at Olaf efterfulgtes af sine sønner Chnob og Gurd,¹⁵ et andet, at han efterfulgtes af Sigerich, som vi normalt identificerer med Sigtryg, søn af Chnob/Gnupa. Og så anerkender han i øvrigt, at han ikke ved, om alle disse danske konger, eller tyranner, herskede i kort tid efter hinanden eller sammen – og det er ham i øvrigt ligegyldigt, for de var alle hedninge.¹⁶ Derfor tjente de ikke hans ærkebisp, for hvem kaldelsen til mission i Skandinavien var det altoverskyggende, til ære.

Til slut i første kapitel diskuterer Bolton, hvor Harald Blåtand og Sven Tveskæg blev begravet. Ifølge Adam af Bremen blev Harald efter sin død i Venden begravet i Roskilde i en kirke helliget Treenigheden, og ifølge *Encomium Emmæ Reginae* stedtes Sven Tveskæg, efter en kort tid at have ligget i England, hvor man frygtede for skænding af graven, til hvile i en treenighedskirke, hvor han havde forberedt en grav til sig selv. Bolton, der i denne sammenhæng uden kommentarer ser bort fra Thietmars oplysning om højtlægning, mener, lidet overbevisende, at indvielsen til Treenigheden for begge grave sikrer, at det skete i samme kirke, og ender med det kompromis, at Harald og Sven nok begge følte at have så megen andel i Treenighedskirken i Roskilde, at de betragtede sig som dens stiftere. Det er noget tyndt i forhold til Frank Birkebæks diskussion i *Roskilde bys historie*, hvor Treenighedskirken i Lund anses for sandsynligere end den i Roskilde som Sven Tveskægs sidste hvilested.¹⁷ I Lund har man jo i det mindste fundet en treenighedskirke; det har man ikke i Roskilde. Der har stået en diskussion om, hvor Harald Blåtand blev begravet, og den er foreløbig endt med, at Adams oplysning næppe står til troende. Også på dette punkt kunne Bolton have haft fornøjelse af *Danske Kongegrave*.¹⁸

¹⁴ *Danmarks Runeindskrifter* nr. 2 og 4.

¹⁵ Adam af Bremen: *Gesta Hammaburgensis ecclesiae Pontificum*, udg. B. Schmeidler, Darmstadt 1978, s. 218 (1:48 (50)).

¹⁶ Adam, *Gesta*, s. 224 (1:52 (54)).

¹⁷ Frank Birkebæk: „Fra handelsplads til metropol 950-1080“, Frank Birkebæk m.fl. (red.): *Roskilde bys historie – tiden indtil 1536*, København 1992, s. 37-118 (s. 62-71).

¹⁸ Karin Kryger (red.): *Danske Kongegrave*, 3 bd., København 2014, 1, s. 91-95. Han kunne også have konsulteret Niels Lund: *Harald Blåtands død – og hans begra-*

Det følgende kapitel behandler Sven Tveskægs erobring af England i 1013 og Knuds, der begyndte i 1015, hvor han i slutningen af august eller begyndelsen af september landede med en flåde i Sandwich. Bolton griber indledningsvis tilbage til de første efterretninger om Svens optræden i England,¹⁹ men kommer hurtigt frem til problemet om, hvorfor Sven i 1013 besluttede at erobre England, ikke blot plyndre og brandskatte det. Blandt engelske historikere i middelalderen trivedes den myte, at Sven ønskede at hævne sin søster Gunhild, som skulle have været gift med den mægtige jarl Palling, der var i Æthelreds tjeneste som flådekommandør, men svigtede sin herre i 1001.²⁰ Både Gunhild og Palling skal have været blandt ofrene for Æthelreds massakre på danskerne i England den 13. november 1002, den såkaldte St. Bricii dag-massakre. Denne teori tager Bolton fornuftigvis afstand fra, de elleve år fra massakren til erobringen kan slet ikke holde, men det kan undre, at søsteren får lov at spøge endnu, når Simon Keynes dog har sandsynliggjort, at hun næppe nogensinde har levet, men er opfundet af William of Malmesbury i begyndelsen af 1100-tallet. Hun kendes ikke i ældre kilder.²¹ Ved at eliminere hende slipper vi også for det kors for tanken, at Sven Tveskægs egen svoger skulle have stået i Æthelreds tjeneste imod ham.

Et stort problem for både Sven og Knud hed Thorkil den Høje. Han havde fra 1009 til 1012 stået i spidsen for et vikingetogt i England og var ved togtets afslutning og hærens opløsning gået i tjeneste hos kong Æthelred med 45 skibe. Han var helt sikkert endnu på Æthelreds side, da Sven angreb England i 1013, men hvor stod han, da Knud kom igen i 1015? På et eller andet tidspunkt, måske så sent som efter Æthelreds død i april 1016, sluttede Thorkil sig til Knud. Han har nok måttet indse, at han ikke var nogen populær mand i England efter sit årelange vikingetogt, der endte med ærkebispens af Canterburys død – ikke som oplyst s. 112 i 1009, men i 1012 – da han ikke ville betale løsepenge. Bolton arbejder med tanken, at Sven Tveskæg ikke kunne risikere, at Thorkil fik for stor indflydelse i England og på anvendelsen af dets me-

velse i Roskilde, Roskilde 1998, eller samme: „Harald Bluetooth – A saint very nearly made by Adam of Bremen“, Judith Jesch (red.): *The Scandinavians from the Vendel Period to the Tenth Century: An Ethnographic Perspective*, Woodbridge 2002, s. 303-15.

¹⁹ Det skal ikke lastes ham, at han i denne forbindelse stort set ignorerer Ian Howard's *Swein Forkbeard's Invasions of England and the Danish Conquest of England 991-1017*, Woodbridge 2003.

²⁰ *Anglo-Saxon Chronicle*, sub anno.

²¹ Simon Keynes: „The Massacre of St Brice's Day (13. November 1002)“. Niels Lund (red.): *Beretning fra seksogtyvende tværfaglige vikingesymposium*, Højbjerg 2007, s. 32-67 (s. 49-50).

get betydelige ressourcer, måske ligefrem selv ville gå efter magten efter Æthelreds død. Derfor var han nødt til at erobre det selv. Det giver god mening.

Af Knuds øvrige hjælpere får Erik jarl Håkonsson en fin behandling, og der er en god redegørelse for Knuds ægteskab med Ælfgifu af Northampton, der indebar en alliance med toneangivende kredse i det østlige og nordlige England. Han havde også kollaboratører i det vestlige England. Kun er det lidt svært at forstå, at Bolton ikke løfter et bryn ved tanken om, at Ælfgifu skulle være identisk med den „*quaedam matronarum Anglicarum*“, som sørgede for at få sejlet Sven Tveskægs lig til Danmark. Skulle Knud virkelig have efterladt hende, måske allerede gravid med deres første barn, i England, da han måtte fortrække hjem til Danmark i 1014? Det kan næppe være rigtigt, når Bolton i anden sammenhæng (s. 99) argumenterer, at den politiske kapital i ægteskabet med Ælfgifu forsvandt med Sven Tveskægs død, hvorefter hun blev sat ud på sidelinjen. Det blev hun ingenlunde.²²

I forbindelse med omtalen af forhandlingerne mellem de engelske *witan* og Æthelred om hans genindtræden som konge får vi en sær fejl: Bolton hævder (s. 72), at Æthelred sendte sin søn Edmund Ironside, som på det tidspunkt var en voksen mand, til England fra Normandiet for at forhandle på sine vegne. Det er forkert. Han sendte ifølge det sted i *Den Oldengelske Krønike*, som Bolton henviser til, sin på dette tidspunkt næppe ti år gamle søn med Emma af Normandiet, Edward, den senere Bekender, med sit budskab. Intet taler for, at Edmund skulle have fulgt sin fader, stedmoder og halvbrødre i eksil i Normandiet.

En person spillede en stor rolle i kampene mellem Knud og englænderne 1015-16, nemlig Eadric Streona. Han havde fået mange fjender, siden han i 1006 ved en paladsrevolution skaffede sig en ledende stilling ved Æthelreds hof. Han havde i høj grad udnyttet sin position til egen fordel; hans tilnavn betyder „den, der rager til sig“. Han skiftede side adskillige gange i løbet af krigen, og Bolton synes at mene, at han hver gang gik over til den tilsyneladende vindende side. Man kunne også overveje, om ikke hans politik var den at holde krigen i gang. Hvem sejrherren end måtte blive, ville han næppe have nogen tillid til Eadric.

Krigen sluttede, da Edmund Ironside døde den 30. november i 1016. Det er morsomt at se, at senere kilder har den samme historie om Edmunds død som Saxo og *Jomsvikinga saga* har om Harald Blåtands, nemlig at han, medens han forrettede sin nødtørft, fik en pil i rumpen, som gik lige igennem og kom ud ad munden. Bolton mener,

²² Pauline Stafford: *Queen Emma and Queen Edith: Queenship and Women's Power in Eleventh-Century England*, Oxford 1997, s. 229.

at det er lige så sandsynligt, at Edmund døde af sine sår fra krigen eller af efterfølgende infektioner. Det havde nok været bedre helt at se bort fra den slags røver- og vandrehistorier.

Da Knud var blevet enekonge, stod han over for ret modstridende ønsker fra sin nye befolkning. Englænderne ønskede uden tvivl fred, og danskerne ønskede at nyde sejrns frugter. Først måtte han få en ordening med englænderne om forholdet mellem ham og dem. Det indbefattede en ordening med andre tronprætendenter. Edmund Ironside havde en broder, Eadwig; han blev landsforvist og døde snart. Han havde også et par sønner, som var meget unge; Edmund havde først giftet sig med deres moder i 1015. Det er dem, hvorom Florentius/Johannes af Worcester beretter, at Knud sendte dem til Sverige med besked til Olof Skötkonung om at ombringe dem. De havnede i stedet i Ungarn, hvor den ene døde i en ung alder, medens den anden blev gift med en slægtning til den tyske kejser og blev far til en senere skotsk dronning (Margrete den Hellige, som blev mor til tre skotske konger og til Henry 1.s dronning) og til Edgar the Atheling, der spillede en rolle som oprører under Vilhelm Erobreren. Det indbefattede også at skabe et aftale- og lovgrundlag for Knuds virke som Englands konge. Navnlig det sidste afsnit af Knuds verdslige lov, IICnut, er spændende. Da de engelske *witan* kaldte Æthelred hjem fra Normandiet, stillede de som betingelse, at han skulle regere dem bedre, end han havde gjort tilforn. Der foreligger ikke noget om, hvad de nærmere var utilfredse med, men Knuds lov er nærmest et katalog over misbrug, som man ikke ville finde sig i længere. Det er nærliggende at forestille sig, at Knud her har måttet gå ind på de krav, som de engelske stormænd havde til Æthelred, men den synsvinkel kommer Bolton ikke ind på. Knud var også nødt til at rydde lidt ud i det engelske aristokrati. Eadric Streona fik først et jarledømme i Mercia, men allerede i 1017 lod Knud ham henrette ganske summarisk. Et andet regnskab var der at gøre op med de egne af England, som havde ydet mest modstand mod Knud, navnlig East Anglia og London. Kirken begge steder måtte se sine økonomiske ressourcer begrænset, Knud fratog den godser, og London St. Paul's mistede St. Ælfheahs relikvier til Canterbury, som Knud på den anden side favoriserede stærkt. Hertil kommer, at Knud begyndte at placere egne folk i udvalgte egne af England, ikke mindst i Dorset. Fremstillingen heraf bygger meget på Boltons ph.d.-afhandling, og det er naturligvis helt i orden, men hvor det i ph.d.-afhandlingen drejede sig om at etablere træerne, kunne man nok have håbet, at de i denne sammenhæng blev præsenteret som en skov – men det er altså svært at se skoven for bare træer. Bolton udnytter ikke sine egne resultater, gentager dem blot.

Det varede ikke længe, før Knud også måtte tage sig af forholdene i Skandinavien. I Danmark døde hans ældre broder Harald, den konge af Danmark, som vi ved ubetinget mindst om, og Knud drog i 1019 hjem for at tiltræde arven. Bolton mener, det må skyldes sentimentalitet, når Knud ikke i stedet blot slog sig til tåls med det meget rigere England. Selve historien om begivenhederne bygger han op på nogle meddelelser i *Annales Ryenses*. Det er anmelderen en gåde, hvorledes britiske forskere kan fortsætte med at forlade sig på denne kilde fra midten af 1200-tallet. Allerede Johannes Steenstrup fremsatte den velbegrundede formodning, at disse meddelelser forvekslede Harald og Knud med Knuds sønner Harald Harefod og Hardeknud.²³ Uanset det er velkendt, at *Annales Ryenses* for tiden før år 1100 i alt væsentligt bygger på Saxo og på andre annaler, såsom Lejrekrøniken og Lundeårbogen,²⁴ mener Bolton dog, at der kan findes en kerne af sandhed heri, og fremhæver, at det er vores eneste kilde (s. 130), så den må vi behandle med velvilje. Kildekritikken skulle jo nødvendigvis ødelægge en god historie.

En hovedbegivenhed i Skandinaviens historie i Knuds tid var naturligvis slaget ved Helgeå, hvor den oldengelske krønike forklarer, at Knud led nederlag til svenskerne, medens den norrøne skjaldedigtning tillægger Knud en overbevisende sejr. Bolton når til den fornuftige løsning, at ingen af parterne vandt så stort, at sejren kunne bruges til noget. Herefter slipper fornuften imidlertid op, og Bolton giver sig helt spekulationen i vold. Uden at komme ind på, hvor slaget egentlig stod – Bo Gräslund har argumenteret udmærket for at lokalisere det i Uppland, ikke i Skåne – kommer Bolton frem til, at nordmændene må have mistet de fleste af deres folk på tilbagetoget på grund af vinterkulde, som de slet ikke var klædt på til, og sult, fordi de havde regnet med at kunne leve af Danmark efter slaget. Det er digtning langt ud over kilderne, for der foreligger ikke en eneste. Det er ikke betryggende, at Bolton senere anfører denne helt hypotetiske decimering af de norske styrker som en mulig forklaring på Olav Haraldssons faldende popularitet i Norge før hans fordrivelse i 1028 (s. 152).

Knud betegnede sig i sit brev til englænderne fra 1027 som konge over en del af sveerne. Det havde man gerne set en nærmere udredning af, men Knuds forhold til Sverige behandles forbløffende overfla-

²³ Johannes C.H.R. Steenstrup: *Danske og norske Riger paa de brittiske Øer i Dannevældens Tidsalder. Normannerne 3*, København 1882, s. 435-7.

²⁴ Herluf Nielsen: „Rydårbogen“, *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, XIV, s. 516-18; Niels Lund: „Cnut's Danish Kingdom“, Alexander R. Rumble (red.): *The Reign of Cnut, King of England, Denmark and Norway*, Leicester 1994, s. 27-42 (s. 29).

disk, selv om både mønter og runeindskrifternes thegner og drenge inddrages.

Om Knuds optræden på den europæiske scene hører vi, som Bolton bemærker, oftest ikke andet end, at han deltog i kejser Konrad 2.s kroning i Rom i 1027 og benyttede lejligheden til at føre forhandlinger om forskellige praktiske og økonomiske lettelser for sine undersåtter med paven og med kong Rudolf 3. af Burgund, som også deltog i kroningen. Her vil Bolton vise, at Knud brød helt nye veje i forhold til såvel sine angelsaksiske som sine nordiske forgængere. Han var ikke blot den passive gæst hos Konrad, men en hersker, som var parat til at forhandle og agere på højeste niveau i europæisk politik for at opnå, hvad han ønskede, medens Konrad reduceres til en figur, der var ivrig efter at imødekomme og behage denne „dangerously powerful potential ally“ (s. 171). Det skulle altså være derfor, Knud blev inviteret til Konrads kroning i Rom og fik en ærefuld rolle i ceremonien sammen med Rudolf 3., kaldet „den Lade“ af Burgund, som var Konrads onkel og i øvrigt senere indsatte Konrad som sin arvtager i Burgund, idet han kort før sin død i 1032 oversendte ham rigsinsignierne. Det blev enden på kongeriget Burgund.

Udgangspunktet for denne opsigtsvækkende omtolkning er et par forbindelser til Köln og til Aquitanien. I en samling af mirakler udført af St. Heribert af Köln, som var biskop i Worms, døde i 1021 og havde grundlagt abbediet Deutz nær Köln, hævdes det, at Knud overværede helgenens helbredelse af en krøbling og efter sin hjemkomst sendte ham formidable og ærefulde kongelige gaver. Mirakelsamlingens forfatter er Lantbert fra Liège, som opholdt sig i Deutz før 1060-61. Uanset det er meget vanskeligt at indpasse et besøg af Knud i Deutz eller Köln i det itinerarium, vi har for ham, accepterer Bolton denne oplysning ud fra den betragtning, at det er usandsynligt, at nogen skulle finde på at opdigte netop Knuds tilstedeværelse i denne sammenhæng. En anden forbindelse til Köln er der vidnesbyrd om i munken Colemans biografi på angelsaksisk af biskop Wulfstan af Worcester (1062-95), der nu kun kendes i William af Malmesburys latinske oversættelse fra ca. 1117. Her foreligger efterretning om et par illuminerede håndskrifter, som Knud og dronning Emma skal have givet til en ukendt modtager i Köln, hvorfra de senere kom til Worcester.

Aquitanien kommer ind i billedet på den måde, at Adémar af Chabannes oplyser, at Knud skænkede et fornemt illumineret håndskrift til hertug Vilhelm 5. af Aquitanien. Han oplyser tilmed, at der hvert år veksledes fornemme gaver mellem de to herskere. Den køber Bolton fornuftigvis ikke, men alligevel gør han det til udgangspunkt for en tolkning gående ud på, at Knud nok har støttet Vilhelm 5., der en overgang var Konrads konkurrent til kejsertronen. Et muligt incita-

ment for Knud søger Bolton i det anstrengte forhold mellem Polen og Tyskland. I Polen herskede jo Knuds onkel Boleslaw Chrobry, afløst 1025 af Knuds fætter Mieszko 2.

Det hele har i meget høj grad hypotesens karakter, og Bolton slider i dette kapitel i særlig høj grad på ordet „perhåps“, som i hele bogen synes at være hans yndlingsord. Det er ikke så helt let at få så små og forpjuskede fjer til at blive til fem høns. Det er ganske vist.

I sine senere år burde Knud vel have kunnet nyde frugterne af sin tidligere indsats, men i Norge begyndte det danske styre snart at smuldre. Endnu før Knuds død måtte hans søn Sven og moderen Ælfifu, der var blevet sat til at styre Norge, da den sidste efterkommer af Ladejarlerne druknede, give op, og allerede i 1035 døde Knud selv, måske endnu ikke fyrré år gammel. Allerede syv år senere var det danske eventyr i England fortid. Sven Alfifasøn, som han kaldes i Norge, døde snart efter at have opgivet Norge, hans broder Harald Harefod, der overtog tronen i England i 1037, da man opgav at vente på Hardeknud, der ikke kunne frigøre sig i Danmark, holdt kun til 1040. Så trådte Hardeknud til, men døde allerede i 1042. Bolton spenderer et kapitel på denne tid efter Knud, men er tydeligvis kørt træt. Det er givetvis en sjuskefejl, når han oplyser, at jarl Godwin blev arresteret, blindet og sat i fængsel i Ely (s. 198). Det var Alfred, Emmas yngre søn med Æthelred, der led denne kranke skæbne, og det var Godwin, som stod bag. Vi får også at vide, at da Harald Harefod var død, blev han begravet i Westminster ved siden af sin fader (s. 199). Knud lå imidlertid i Winchester. Her blev Hardeknud siden begravet, med kildens ord, ved siden af sin fader.

Til de mange dødsfald i en ung alder søger Bolton en årsag i en fælles genetisk defekt. Uden tilsyneladende at have nogen medicinsk sagkundskab at støtte sig til foreslår Bolton, at familien havde en tilbøjelighed til slagtilfælde eller cerebrale aneurismer, udposninger på hovedpulsåren, og han bemærker, at det forhold, at Harald Harefod døde i samme unge alder som de andre, taler imod de ondsindede rygter, som ville gøre ham til søn af andre end Knud og Ælfifu af Northampton. Anmelderen besidder ingen medicinsk indsigt, men mener dog at vide, at aneurismer oftest rammer folk i noget mere fremskreden alder, i hvert fald nu om dage.

Hovedindtrykket af bogen er, at det for forlag og forfatter har haft topprioritet at få den ud i Knuds millennium 1017; måske har de endda stræbt efter 1016. Der er meget tydelige spor af hastværk i den. Ud over de anførte har forfatteren f.eks. svært ved at være konsekvent med henvisninger til sit eget tidligere arbejde. Der henvises normalt til „Bolton, *Empire*“, men i en lille håndfuld tilfælde bliver det til „Bolton, *Cnut*“. Unge Levi Roach får i bibliografien tillagt et arbejde, som

Else Roesdahl publicerede, endnu før Roach blev født, og et arbejde af nærværende anmelder tillægges en svensk kollega.

Forlaget lægger i sin markedsføring op til, at dets serie *English Monarchs*, som i sin tid indledtes hos Eyre Methuen, skal have en position som definitive standardværker i lang tid. Det må på den baggrund undre, at bogen, som ellers er nydeligt trykt, rent teknisk er så tarveligt lavet med afskåret ryg og et strøg lim i stedet for hæftning, at den fremtræder som en skriveblok. Den er ikke beregnet til mange studenter slid i et institutbibliotek med deraf følgende ombinding. Der vil ellers være udmærket anvendelse for den i universitetsundervisning til opøvelse i såvel kildekritik som akribi.

Niels Lund

| ANTI SELART, *Livonia, Rus' and the Baltic Crusades in the Thirteenth Century*, Brill, Leiden 2015, 400 s., 146 Euro.

Det nordøstlige Europa var en kulturmødeplads par excellence i middelalderen, ja egentlig helt tilbage til senantikken. Området fra Kiev over Livland og Litauen til det preussiske og Sydskandinavien blev bundet sammen af livlig og regelmæssig handel, krig og fyrsteægteskaber på trods af forskellige økonomiske og sociale samfundsformationer og religioner. Og på trods af en mangfoldighed af sprog, som kun meget få behersker i dag. En af dem er professor Anti Selart fra Tartu universitet, som dybtgående diskuterer forskningslitteratur på alt fra dansk over tysk, estisk og finsk til russisk.

1200-tallets korstog i Østersøen udbredte den latinske kirke i en vellykket kombination af blodig udrensning og langsom kolonisering og bragte den i forbindelse med den ortodokse. Korsfarere fra Sverige og Danmark angreb i det sydlige Finland og nordlige Estland, og tyske korsfarere satte sig fast i Riga og trængte længere og længere mod øst og nord. Fra øst ekspanderede fyrstestaten Novgorod mod vest i samarbejde eller i strid med andre russiske fyrstendømmer. Selart følger krigene i Livland (nuværende Letland og sydlige del af Estland) om ikke dag for dag, så år for år, baseret på et imponerende udredningsarbejde af latinske og russiske kilder.

Var der en plan bag det hele? Selart tager undervejs nogle af forskningens nuværende stridspunkter op til diskussion. Rettede paverne bare ind efter lokale herskeres interesser, eller havde de en bevidst politik for Østersøen? Pavernes interesser lå helt andre steder end i nord, mener Selart, og at de skulle have ønsket at oprette en selvstændig kirkestat i nord uden verdslige herskere, er en moderne og helt forkert konstruktion.